

DAYANIM KUTUPHANESİ	
Konu No	K. 710
T. No	001 (05) 29A 35

Kalem

10

TDVİSAM
Kütüphanesi Arşivi
No 26. 2637

Gazeteciliğimiz ve (Agâh Efendi)

Mustafa Nihat

21 Teşrinievvel 1860 pazar günü, mukaddemesinde (gayri resmî bir varakanın devam üzere çıkarılmasında her nasılsa şimdiye kadar milleti hâkimededen hiç bir kimsenin ihtiyarı zahmet etmediğini) kaydeden bir gazete İstanbulda neşredilmeğe başlandı. Mukaddemede bulunan bu fikir bütün o devre kadar sürüp gelen matbuat işini gayet güzel ve kısa tarif etmektedir.

Bu gazetenin neşredildiği tarihe kadar biri resmi, öteki gayri resmî olarak iki Türkçe gazete çıkmakta olduğu sıralarca İstanbulda iki Ermeni harflerile Türkçe, beş tansi Ermenice olarak yedi Ermenice; biri Rum harfleriyle Türkçe, diğeri Rumca olarak iki Rumca, bir Bulgarca, biri yarı resmî olmak üzere işi Fransızca, bir de İngilizce olarak 13 gazete çıkmakta idi.

Resmî Türkçe gazete 1831 de, yarı resmî olan da 1840 ta neşredilmeye başlanmıştı. Birincisinin neşir günleri, hükûmetin en büyük makamlarının işe karışmasıyla dahi, bir türlü yoluna girememişti. İkincisi de haftada bir çıkmakta idi.

İşte bu iki manzara «devam üzere» ve «milleti hâkime» meselesini iyice aydınlayabilecek şeylerdir. Böylelikle «Tercümanı Ahval» in evvelâ «milleti hâkime» fertlerinden biri tarafından çıkarılmış bulunması ve bir de onun çık-

maya başlamasının bizde gündelik gazeteciliğin doğmasına sebep olması bakımından ehemmiyeti vardır.

B. Server İskit'in Âgâh Efendi kitabı (1) bu gazeteyi çıkaranlardan birinin hayatı münasebetiyle bizi bu alâkalı zamanın havasına götürmektedir.

Agâh Efendi, 1832 de İstanbulda doğuyor. On bir yaşlarında iken — o vakit Beyoğlunda bulunan — Tıbbiye mektebinde okumaya başlıyor, yedi yıl burada bulunduktan sonra tamamlamadan ayrılıyor. O zaman Tıbbiye mektebinde dersler Fransızca okutulduğundan bu suretle Fransızca öğrenmiş olan Agâh Efendi, Babîâli tercüme odasına devama başlamıştır.

Tercüme odası, o devir hayatımız için çok rol oynamış bir dairedir. Dil bilenlerden teşekkül etmiş olan bu odanın bazı memurlarından fikir hayatımızda kuvvetli tesirler yapanlar olmuştur.

Agâh Efendi yirmi yaşını geçtiği sırada imparatorluğunu ilân etmiş olan Napoleon III. ün merasiminde bulunmak üzere Veli Paşa ile Parise giden heyet arasında bulunuyor, dört ay kadar orada bulunduktan sonra orta Avrupayı dolaşarak memlekete dönüyor ve karantine idaresine memur oluyor.

Agâh Efendi, Ulus Basımevi, Ankara, 1937.

Dil bilmesi yüzünden, yirmi dört yaşında olduğu halde bütün Rumeli orduları baş mütercimliğine, biraz sonra da Ruslarla sulh yapılması üzerine Anadolu ordusu mütercimliğine geçiyor. Oradan dönerken Hersek meclisi riyasetinde bir yıl kadar bulunduktan sonra İstanbul'a dönüyor. İstanbulla döndüğü zaman bir gazete çıkarmak teşebbüsünde bulunuyor ve Tercümanı Ahvalin müsaadesini aldıktan yedi ay kadar sonra da gazeteyi çıkarıyor. Bu gazeteyi Şinasi ile birlikte çıkarmaya başlamıştır.

Şinasi, gazetenin çıkmaya başlamasından altı ay sonra ayrılmış, ve bir müddet sonra da kendi başına Tasviri Efkarı çıkarmıştır. Agâh Efendi de gazetesinin çıkmaya başladığından bir yıl kadar sonra Posta nazırı, Vapurlar nazırı, Ereğli madenleri nazırı oluyor. Bahriye nazırı yüzünden memuriyetinden azlolunuyor ve altı ay sonra Bahriye nazırının azli üzerine kendisine muhasebat divanı azalığı veriliyor; fakat bütün o devrin en karakteristik idare entrikalarına nümune olacak şekilde Bahriye nazırı Vesim Paşanın adamlarından Rasim Beyin müdahalesi Agâh Efendiye Divanda da durdurtmuyor.

Bu arada paşa olmuş olan Rasim Bey de azil ve tekaüt edildiğinden gene bir ara Divandaki memuriyetine devam ettiriliyor. Bir buçuk sene kadar bu memuriyeti muhafaza edebilen Agâh Efendi, bu sefer de Ziya Beyin (Paşa) o arada Avrupaya gitmesinden dolayı Âli ve Fuat paşaların gazezlerini davet ettiğinden memuriyetinden çıkarılıyor. O da bunun üzerine Avrupadakilerin yanına gitmek üzere yola çıkıyor.

Agâh efendi bu sıralarda otuz beş yaşlarındadır. Dört buçuk sene Avrupada kaldıktan sonra, o da Ziya paşa gi-

bi en nihayt Âli Paşanın ölmesi üzerine (Fuat paşa daha evvel ölmüştü) memlekete dönüyor. Bu dönüşten altı yedi ay sonra İzmit mutasarrıflığına tayin ediliyor. İzmit mutasarrıflığında bir sene kadar kaldıktan sonra yerini saray adamlarından birinin tayin edilmesi üzerine ayrılıyor. Üç sene sonra Abdülâzizin ölüp te Murat V. in hükümdar olması üzerine tekrar İzmit mutasarrıf oluyor ve üç ay sonra da İstanbul'a Devlet Şûrasına tayin ediliyor.

Fakat Abdülhamit II. nin, inkılâp hareketlerine karışan adamları bahanelerle birer kenara çekme siyaseti Agâh Efendiye de 1877 mayıs sonundan 1884 İkinci kânununa kadar Ankarada oturmaya mecbur ediyor. 1884 mayısında Rodos mutasarrıflığına ve 1885 birinci teşrininde de Atina sefirliğine tayin ediliyor. Atinada iki ay kadar kalıyor. 53 yaşında olduğu halde orada ölüyor.

Agâh Efendi eseri bu maceralı hayatın, durup dinlenmek bilmiyen azaplı yürüyüşünü bize canlı levhalar halinde anlatıyor. Çok karakteristik ve hakikaten yaşadığı zamanın birçok hususiyetlerini görebileceğimiz bir tip olan bu şahsiyet üzerinde yapılmış bu tetkikin değerini tasdikte bir an bile tereddüt edilemez. Yalnız, bugünkü vesikaların bize imtiyaz sahibi olduğunu göstermesinden başka henüz bir malûmatımız bulunmayan Agâh Efendi'nin durumu vesilesile, Şinasi hakkında insafsızca davranılmış olduğunu görüyoruz.

Kitabın birkaç yerinde tekrarlanan şu fikri aynen 12 inci sahifeden alıyorum: «Tercümanı Ahval'i Şinasi'nin çıkardığı hakkındaki düşünceler yanlışdır. Gazetenin sahibi resmen Agâh Efendi'dir. Ve Şinasi'nin yirmi dört nüsha müddetince süren irtibatı, münhasıran edebî yardımlardan ibaret kalmıştır.»

Gazetenin resmen Agâh Efendinin olduğu noktası, bu suretle Agâh Efendinin «hususî ilk türkçe gazeteyi çıkar-mış olmak» şerefi, inkâr edilemez; fakat yalnız bu kadar. Şinasi, doğum tarihindeki ihtilâfa nazaran, Agâh Efendiden beş yanıt yedi yaş büyük olduğu gibi, Agâh Efendinin birkaç ay Pariste bulunmasına rağmen, Şinasi'nin en aşağı beş sene ve annesine yazdığı gibi «geceli gündüzlü çalışarak» bulunduğu muhakkaktır. Gazetede o zamanın bütün gazetelerinde olduğu gibi, ilk matbuat nizamnamesi madde halinde tasrih ettiği tarihe kadar, imtiyaz sahibi ismi yazmak âdet edilmemiştir.

Şinasi, gazetenin programı demek olan ve kuvvetini henüz kaybetmiyen, ondan sonra çıkan gazetelerin evirip çevirerek tekrarladığı bir program - mukaddeme yazdı ki, yalnız bu mukaddeme Şinasinin, yukarıki fıkrada dendiği gibi «münhasıran edebî bir yardım» olmaktan daha başka bir faaliyetle gazeteye alâkalı bulunduğunun delilidir. Eğer bazı tabir ve formüllerin basmakalıp alınıp tekrar edilmesinden korkmasaydım, bu mesele üzerinde bu kadar durmayı fazla bulurdum. Agâh Efendi «Şinasi'ye kucağını açarak onun ilk Avrupaî eserine kıymet ve sahife veriş, opinyona yer ayırışı, mizanpaj itibarile yenilikler gösteriş» hükümlerinin, aynen kabul edilerek basmakalıp tedavüle geçeceğinden endişelendiğim için, hakkında biraz konuşmak isterim.

Yukarıda kaydettiğim gibi Şinasi beş veya yedi yaş Agâh Efendiden büyüktü, sonra bu yaş büyüklüğünden başka, o zamanın, dayandığı servetin sağlamlığından dolayı kimseye aldırış etmiyen Yusuf Kâmil Paşa gibi birini kendine hürmet göstermeğe mecbur edecek bir mizaçta bulunan bir insanın

pek öyle sığınacak ağuş arıyan adamlardan olmadığı da meydandadır. Avrupaî esere kıymet verme bahsine gelince; Şinasi'nin gazeteden ayrıldığı günden sonra, Tercümanı Ahval'ın tefrikaları meydandadır. Eğer Agâh Efendi onun kıymetini takdir ederek gazeteye koymuş ise, ötekilerin basmakalıp kıymetsizliklerine ne demiştir? Tercümanı Ahval nüshalarında Şinasi'nin mukaddemesinden sonra, bilhassa onun ayrılışından sonra opinyona delâlet edecek fıkraların ehemmiyet verilecek derecede çok olduğunu ve Agâh Efendinin altı ay kadar sonra da, idealini teşkil eden Posta Nezaretine tayin edilmesi üzerine, gazete ile pek fazla uğraştığını zanetmiyorum.

Mizanpaj meselesinde de Agâh Efendinin rolünün ehemmiyeti, Şinasi'nin ayrılmasından sonra Tercümanı Ahval'ın aldığı şekille, Tasviri Efkâr'ın neşredilmeğe başlıyan nüshalarındaki mizanpajla mukayese edildiği zaman bu hususta fikir sahibinin kim olduğunu göstermesi bakımından, fazla büyültülmüş gibidir. Ve bu delil, öyle sanırım ki, bu hususta Şinasi'nin âmil olduğunu daha ziyade gösteriyor.

Şinasi ayrıldıktan sonra Tercümanı Ahval'ın, Ruznamei Ceridei Havadis'le münakaşaya girişmesi, bu münakaşayı Agâh Efendinin kendisi hesabına parlak denilemeyecek bir şekilde idare etmesi, bu ayrılığın ehemmiyetini açıkça gösteren hâdiselerden biridir. Çünkü, Ruznamei Ceridei Havadis'in takılmaları daha ilk nüshadan başlamıştır. Ayrılmalarına mühim sebeplerden birini teşkil ettiği zannolunan bir iştir ki, Şinasi bulunduğu müddetçe, bu gazeteye cevap verilmemiştir. Çünkü, Ruznameinin takılmalarından bazıları imzasile yazdığı eserlerden dolayı doğrudan doğ-

ruya Şinasi'yi hedef tutmakta, bazıları da haksız sayılmıyacak bazı itirazlardır. Şinasi'nin ayrılmasından sonradır ki, o zamana kadar içerde biriken bir takım gayızların infilâkı gibi Tercümanı Ahval parlamıştır, ve nihayet kapatılma cezasile neticelenmiştir.

Halbuki Şinasi gene aynı Ruznamei Ceridei Havadis'le, edebiyat tarihimizin düzgün bir münakaşa diye kaydedeceği, münakaşaya girişmiş ve karşısındakilerin bahsi başka yollara sürüklemek istemesine karşı titiz bir itina ile dışarı çıkmalarına meydan vermemişti.

Şinasi'nin Tercümanı Ahval'deki faaliyeti «münhasıran edebî yardımlardan ibaret kalmış» olmadığı bunlardan anlaşılıyor.

Sonra, «bu ilk millî gazetede ilk siyasi baş makaleleri yazmıştır» diye kitabın 56 inci sahifesinde hükümleri hü-lâsa eden fıkralar arasındaki cümleye mukabil; Şinasi'nin birçok kitaplarda tekrar edilen mukaddeme - programı ve tefrika tarifi yerinde, gönül, Agâh Efendinin bu siyasi baş makalelerinden, birinin olsun bulunmasını isterdi.

Agâh Efendinin ilk haberleri yazdığına, onlar hakkında mütalealar yürüttüğüne ve bu işi ilkin onun yaptığına dair verilen hüküm dahi vesikalandırılmağa muhtaç ve gazete meydanda bulunduğuna göre de bunun bulunup gösterilmesi mümkündür.

Sevgi iyi şeydir, bilhassa bir ihtiras olacak sardığı zaman insana güzel eserler yarattırabilir. Nitekim muharririn, büyük bir heyecanla bize tanıttığı Agâh Efendi eseri bunun bir delilidir. Fakat, zaten hayatının geçişi, Şinasi ile ilk gazeteyi çıkarışı, şu veya bu şekilde aşını bir türlü tayin edemediğimiz sebeplerle ilk hususî gazetenin patronu

bulunuşu kâfi bir takım meziyetleri iken, tutup başka birinin haklarından bir şeyler ilâvesine çalışmak Agâh Efendinin ehemmiyetine bir şey ilâve etmekten çok uzak olduğu gibi, belki de aksi bir tesir yapabilecek bir görüş noktasıdır.

1866 mart ortalarında (1282 zilka-de iptidası) çıkan bir Ceridei Havadis-te imzaları idarece malûm kaydile birkaç kişi tarafından yazılmış bir mektup var ki, bunlar, Tercümanı Ahval'in izin verilen amelelerinden olup her gün alacakları için matbaaya uğradıkları halde Agâh Efendinin «Sandikkâr Agop versin!» dediğini, idare memuru bulunan Agob'un da «Efendi, verme dedi!» diye atlattıklarından şikâyet ve dava edecekleri ile tehdit etmektedirler. Bu belki bir gazeteci manevrasıdır, fakat bu mektubun intişarından iki gün sonra Tercümanı Ahval'in «sektei hafifiye uğradığı», bir hafta sonraki nüshada da «metruk Tercümanı Ahval şerik ve sabık direktörü Hoca Mişel'in Agâh Efendiden alacak davasında» bulunduğu haberi vardır.

Binaenaleyh bütün hükümleri ihtiva eden şu cümle üzerinde fikirlerimizi tophyahm:

«O halde, o:

«Millî gazeteciliğimizin ilk patronu (Evet.), ilk başmuharriri (başmuharriri baş yazıyı yazan olarak alırsak hayır, çünkü gazetenin programını Şinasi yazmış olduğu gibi, sonraki nüshalarda da öyle baş tarafa konmuş yazılar yoktur.), ilk tahrir müdürü (Tasvirî Efkar haberleri ile bu gazete haberlerinin, hatta gene Tercümanı Ahval'in 25 inci nüshaya kadar yazılan haberleriyle sonraki nüshalara yazılanlarının mukayesesi buna da hayır de-

Descartes ve Pedagoji

Albert MILLOT

Descartes inşur nutkunu yazdığı zaman insan zekâsına ilmî ve felsefî hakikati hatasız bir surette bulduracak usulü tanıtmak istiyor; tedrisat ile alâkadar olmayı aklından geçirmiyordu. Bu sebepten **Usul hakkında Nutuk** kitabında pedagojik bir alâka keşfetmek için fazlaca iyi niyet sahibi olmak lâzımgelir. Bununla beraber ilimleri okutanların, onları inşa edenlere tavsiye edilen yollardan ne dereceye kadar istifade edebileceklerini aramak ta doğru olur. **Usul hakkında Nutuk** eserinin ehemmiyetini ikinci derecede addetmemelidir. Descartes'in yalnız felsefe ve ilim mütehasıslarına hitap ettiğini sanmak ta hatalı olur. Descartes, insanın aklını ne suretle terbiye etmesi, düşüncelerini nasıl idare etmesi lâzımgeldiğini meydana koymak istiyor. Esasen kitabının adı ve kendisinin bu husustaki muhtelif ifadeleri bunu göstermektedir. Descartes'in ikmaline muvaffak olamadığı küçük kitabı; «tabii ışıkla hakikati arama», aklı başında bir adamın karteziyen usul ile her şey hak-

«dirtecek yoldadır.), ilk muharriri (gene hayır.), ilk muhbiri (neden?) ve «topyekûn; piridir.»

Güzel bir cümle, fakat nedenlere cevap verilmek şartı ile.

Mustafa Nihat
Gazi Terbiye Enstitüsü Edebiyat
muallimi

kında nasıl bir fikir edinebileceğini ve en merak verici ilimlerin sırlarına nasıl nüfuz edebileceğini bize gösterir. Diğer taraftan, her terbiye bir felsefeyi tazammun ettiği gibi, her felsefe de bir pedagoji ile nihayetlenir. Çünkü her felsefe insanın ve netice itibarile hayatın bir türlü anlaşılmasıdır.

Usul hakkında Nutuk (1) kitabının birinci kısmı tabii bir surette pedagoğun dikkatini çekecektir. Bu kısımda Descartes, ilim hakkında mülâhazalar mevzuunu açmaktadır. Bu bir kaç sahife içinden filozofun pedagojik fikirlerini ve tercihlerini çıkaramaz mıyız? Descartes'e göre bir tetkik programının nasıl olabileceğini bu sahifelerde bulabiliriz. Descartes'in riyazî ilimlere verdiği ehemmiyeti ve bu ilimlerin onda uyandırdığı güzel ümitleri göz önünde tutalım. Descartes ilmî humanités'lerin de mevcut olduğunu kabul edenleri tasdika mütemayil görünüyor. Fakat aynı zamanda inhisarcılığa da yanaşmıyor. Tarih, edebiyat gibi derslerin faydasını ve cazibesini kabul ediyor. Unutmuyalım ki, kendisindeki şiddetli riyaziyat zevkine rağmen Descartes, riyaziyenin insan zekâsını tatmine yeteceğine ve onu tek başına işgale degeceğine inanmamıştır. **Reguloc**'de yalnız riyaziyata kapananlara ve bu ilimlerin

(1) *İbrahim Etem Mesut. Usul hakkında Nutuk, 2nci basılış, Devlet matbaası, 1928.*

Şinasi Avrupaya 18-20 yaşlarında gitmedi

Mustafa Nihat ÖZÖN

Ebüzziya Tevfik, Nümunei Eedbiyat-ın 1891 de dördüncü tab'ını yaptığı zaman Şinasi bahsine, eski tabılara ilâve olarak, bazı malûmat katmak isetmiş; bu suretle Şinasi'nin, on sekiz, on dokuz yaşında iken Avrupaya tahsil için adam gönderileceğini işidince bu işte muvaffak olmak için nasıl bir yol tutması lâzıngeldiğini Reşat Beyle istişare edip onun kararlaştırdığı şekilde davranarak nihayet muvaffak olduğunu yazmıştır. Ondan sonra yazılan edebiyat kitaplarında, Ansiklopedilerde, biyografik eserlerde Şinasi bahis mevzuu olduğu zaman onu daima 18-20 yaşlarında Parise tahsil'e göndermek âdet olmuştur.

Şinasinin doğum tarihi olarak ekseriyetle 1242 (= 1826) yılı kabul olunur. Böyle olduğu halde, Ebüzziyadan çıkma rivayete nazaran 1260 veya 1262 (1844 veya 1846) da Parise gitmiş olması icap etmektedir.

«Meşhur Adamlar Ansiklopedisi» Şinasi'nin doğumu hakkında zayıf olan 1240 (1824) senesini kabul edip onu 19 yaşında, yani 1843 te Parise gönderir.

Aynı şekilde malûmat veren «Hayat Ansiklopedisi» de, üstelik Şinasinin Paris'ten İstanbula son dönüşünden sonra Tasvirieskâr gazetesini tekrar çıkarttırır.

Halbuki Ahmet Refik'in 1925 Mayısın-da çıkan 9-86 numaralı Türk Tarihi En-

cümeni Mecmuasında neşreylediği iki vesika bu tahsile gitme işinin yukarıda yazılı tarihlerden sonra 1265 (=1849) tarihinde olduğunu gösteriyor.

Bu vesikalardan biri Şinasi'nin Topthane müşürü Fethi Paşaya verdiği istidadır ki, bunda «Memleket içinde ve dışın-da bilgilenenlerden ekserisinin muralarına erdiklerinden, kendisinin de geçenlerde fransızca öğrenmeye başlayıp epeyce çalıştığını ve tahsil etmek için Parise gitmek istediğini, şayet gönderilirse, İstanbulda ihtiyar ve sakat bir anası kalacağından dönüşüne kadar münasip görülecek muvakkat bir maaşın verilmesine müsaade» istemektedir. Topthane müşürünün iltizamlı bir ifade ile Babıâliye gönderdiği muameleli evrak üzerine Babıâ-liden saraya bir maruzat tezkeresi yazılıp izin isteniyor. Bu iki vesika aynen şudur:

Şinasinin istidası:

«Devletlü Utufetlü Efendim Hazretleri
«Hakipây-ı âli-i asafânelerine tarife hacet olmadığı üzere saye-i feyizpraye-i cenab-ı tâcdaride bendegân-ı devlet-i all-yeden dahilen ve haricen kesb-i bidaa-l malûmat edenlerin ekserisi kâmyâp olma- ta olmasıyla bu mutaleaya mebni çaker-i kemterleri dahi geçenlerde lisan-ı izbilbe-yan-ı fransaviye bed-ü istinaf birle elhale- tühazihi sây ve lieclittahsil canib-i Parise azimeti mütemenni ve müsted'i bulunmuş olduğuma ve bu vechile müsaade-i seniye-

rahimâneleri irzan buyurulduğu halde bu tarafta ihtiyare ve alle validem cariyeleri kalacağına binaen avdet-i âcizaneme değin idaresi için lûtfen ve ihsanen mîkdar-ı münasip maaş-ı muvakkat tahsisıyla çakerlerinin dahi emsal-i kemteraneme kıyasen memuriyetim hususlarına lûtf ve âtifet-i aliye-i asafâneleri sezavâr buyurulmak binaen emri-i ferman hazret-i menlehül'emrindir.

Bende
Şinasi

Şinasinin Babîâliye gönderilen istida-
sı hakkında Tophane müşürlüğünün tez-
keresi Mabeyin Başkâtipliğine yazılıyor:

«Utufetlü Efendim Hazretleri

«Tophaneli âmir mektupçusu hulefasın-
dan İbrahim Şinasi Efendi tarafından Fran-
sada tahsil-i lisan arzusunda bulunduğun-
dan emsall veçhile kendisinin Parise gön-
derilmesi ve bu tarafta ihtiyar bir valdesi
kalacağından ona dahil muvakkaten münasip
mîkdar maaş inayet buyurulması istida-
sıyla takdim eylediği arzuhalî Tophaneli â-
mir müşürü devletlü paşa hazretleri tara-
fından batezkere Babîâliye gönderildi. Efen-
di-i mumalleyhin muhassas olan maaşının
yerine tayin olunacak ve sair müsta-
hak hulefaya tahsis ve taksimî lâzım-
geleceğinden ve kendisine tahsis olu-
nacak maaş idaresine kâfi olabilece-
ğinden valdesi mumalleyhaya dahi bir
mîkdar maaş tahsisi beyan ve iş'ar
degândan isteği olanlar saye-i maarifvaye-i
hazret-i mülûkânede tahsil-i malûmat eyle-
meleri mevad-ı nafiadan olmasıyla efendi-
i mumalleyhin istidası veçhile Parise irsali-
le orada tahsilde bulunan sair şakirdan mi-
sillü bir mektebe verilerek emsali veçhile
maaş ve masarifat-ı sairenin tesviyesi ve
valdesi mumalleyhaya dahi muvakkaten
üç yüz kuruş maaş tahsisi münasip görü-
nür ise de ol bapta her ne veçhile emr-ü
ferman-ı maallunvan-ı cenab-ı şehinşahi
şerefsudur buyurulur ise muktezayı müni-
fi infaz olunacağı ve meşmul-ü nigâh-ı âli
buyurulmak için zikrolunan arzuhal ve tez-
kere takdim kılıldığı beyanıyla tezkere-i
senaveri terkim kılındı efendim.

36 (?) r. a. 65 (Mart, 1894)

Aynı rakamında tertib yanlığı vardır,
16 veya 26 olması tahmin edilebilir. Za-
ten Şinasi hakkında yazılı şeylerde bil-
hassa rakamların yanlış yazılmasından
ileri gelen garip hatalar, tesadüf olarak,
çoktur. Meselâ, Şinasinin annesine yaz-
dığı Fi 30 kânunusani 66 (an Paris) baş-
lıklı mektubun tarihi, Nümunei Edebiya-
tın 4 üncü basılışında 2166 tertip olmuş,
bu mektubu Şinasi adlı eserine nakleden
Ahmed Rasim bu tarihi 1262 diye dü-
zeltmiye kalkışmış ve Şinasinin annesi-
nin ölümünü buna göre hesap etmiştir.
Aynı rakkamı İsmail Habip, Türk Teced-
düt edebiyatında 866 diye milâdî sene
zehabını uyandıracak şekilde zikretmiş-
tir.

Şinasinin Parise gidiş tarihi 1265 re-
bileri (1849) olduğuna nazaran, gene
Ebüzziyanın Yeni Osmanlılar tefrikasın-
da ve ondan naklederek Ahmet Rasim'in
Şinasi eserinde (... Fakat Tiran hanedan-
ından ve 1848'deki Paris ihtilâlinde üç
renkli rayet-i milliyi Şinasi ile beraber
Panteon kubbesine rekz-ü refeden rüfe-
kasından Sait Sermedî Beyin...) cümle-
sindeki Şinasiye ait kısmın vârit olmadı-
ğı anlaşılır. Bu suretle Jean Deny'nin de
İslâm Ansiklopedisine bu işi rivayet ol-
rak kaydetmesine hak verilir. Salâhi Be-
yin Bir Türk Diplomatının Asârı siyasi-
yesi adlı eserinde Şinasinin Parise git-
mesi için Reşid Paşa kaleminden çıkma
beş bin kuruşluk bir yol parası verilme-
sine dair bir arz tezkeresi varsa da bu
tezkerede tarihin kaydedilmemiş olması
çok yazıktır.

Ebüzziya, Şinasinin Paristen yazdığı
iki mektubu Nümunei Edebiyat'ta neşret-
miştir. Bunlardan biri, kendisinin Parise
gıtme işinde yardımcı olan Tophane müs-
teşarı Ziver Efendiye 1266 senesi ramaz-
zanını tebrik için yazdığı mektup (bu ra-
mazan, 1850 temmuzuna rastlamaktadır)
olup, Ebüzziya bu mektubu Hacı İbrahim

Efendiye mukabele olarak neşrettiği zaman «on yedi yaşında bir gencin...» eseri diye ileri sürer; dördüncü baskıda ise bu yaş ancak on dokuza çıkarır, halbuki bu tabii doğum tarihini 1242 diye kaydettiği gibi mektubun da 1266 tarihini yazmıştı, en basit bir tarih aradaki zamanın 24 olduğunu gösterir.

İkinci mektup annesine yazdığı mektuptur: Ziver Efendiye yazdığı mektupta hicret tarihi atmış olan Şinasi annesine yazdığı mektupta 30 kânunusani 1266 diye rumî tarih kullanmıştır ki bu da 11 Şubat 1851 tarihine rastlamaktadır.

Bunda, Şinasi annesinden aldığı bir mektupta, ki ifadesi bu mektuplaşmanın pek sık olmadığını gösteriyor; annesinin bir senedenberi hasta bulunduğunu haber vermesine üzülmüyor.

Bu resmî ve hususî vesikalardan bağ-

ka Şinasi'nin Divanında da bu iş hakkında bir aydınlatılabilecek bazı noktalara raslıyoruz: Bu küçük Divanın tarihler kısmında 1261 - 1265 (=1845 - 1849) arasında hemen her yıla raslayan ve ölüm ve bir takım hayır işlerine dair yazılmış tarihler vardır. Reşit Paşaya yazdığı ve (Paris'te tarz-ı kadim üezre inşaat olundu) kaydını koyduğu en eski kasidesinin tarihi 1265 tir. Bunlar da gösteriyor ki, Şinasi 1264 senesine kadar İstanbul'da idi ve 1265 te Parise gitmiş bulunuyordu.

Bütün bunlar bize Şinasi'nin 24 yaşından sonra Parise gitmiş olduğunu gösteren vesikalardır. Ebüzzıyanın hafızasına güvenerek ve Şinasiyi olduğundan fazla göstermek gayretinde bulunurken güllünç bir hale koyduğu yanlışlığının edebiyatımız tarihinde sürüp gitmesidir. Bunun düzelmesi zamanı gelmiştir.

Bir gün için çok gülmeye başladım.

— Bunun var ki...

Divagatidir:

— Fakat şiir kelime

Ressamların nüsha sa muhteva e şekil esteti canlı bir s yalnız şeki dan mı ib muhtevada tevanın da kirlerden t bazıları da şiği olmad şımak için ğunu ileri

En parl (Hegel) in bulan bu d işgal eder Gündelik s trinlerin a de, bir tiy eğer kulağ hükümleri

1870 muharebeleri ve Bismarck'ın
Türk Matbuatına teşekkürleri

Refet Avni ARAS

Prusya ile Avusturya arasında 1866 da vuku bulup Prusyanın galibiyeti ve Prague müsalehasıyla neticelenen harpten sonra Prens Bismarck'ın gayretli eseri olarak şimalî Almanyada bulunan devletler Prusya ile birleşmiş, Şimalî Almanya ittifadını (Norddeutscher Bund) meydana getirmişlerdi. 1849 Prusya projesine nazaran bu bir federatif idare idi, bu ittifada dahil olan her hükümet, dahilî işlerinde serbest olmakla beraber, askerî ve haricî meselelerde Prusya Kralına tâbi bulunuyorlardı. İki meclis teşekkül etmişti. Biri: Hükümet delegelerinden müteşekkil (Bundesrath), diğeri halk mümessillerinden mürekkep (Reichstag) idi. Prusya Krallığının Avusturyaya az zamanda yenmesi, sonra da Alman ittifadının meydana getirilmesi Fransayı cidden düşündürüyordu.

1867 de Fransada askerî islahat başladı, fakat Harbiye Nazırı Niel'in ölümü üzerine halefleri bu cihete ehemmiyet vermediler. Fransız diplomatları, şayet Almanya ile bir harp başlarsa İtalya ile Avusturyanın Fransaya mutlaka yardım edecekleri fikrinde bulunuyorlardı. Bunun üzerine siyasi görüşmeler başlamıştı.

Fransa imparatoru Napoleon III, hasta

236

ve şahsan harpten muhterizdi, Ollivier kabinesi de sulh taraftarı idi. Almanya da ise başka bir hava esiyordu: Bütün gençler ve Üniversite âlemi Fransayı irsi düşman addederek Napoleon'un intikamını almak zamanı geldi diyorlar, taşkınlıklar, gürültüler yapıyorlardı.

Bununla beraber, Prusya Kralı Guillaume, sulhü arzu edenlerdendi. 1870 ilkbaharında artık harp bulutları sıyrılmış, sulh havası herkese geniş nefes aldırmağa başlamıştı. Prusya hükümeti erkânı tatile hazırlanıyordu; Kral Guillaume, Ems kaplıcalarına çekilerek istirahat ediyordu.

Bu sıralarda ânî bir hâdise Alman ve Fransız harbini ateşleyiverdi: 1869 danberi İspanya, bir Kral anyordu. Léopold de Hohenzollern isminde ve Prusya Kralının akrabasından bir Prens İspanya tahtına namzet gösteriliyordu.

Prens babası bu teklifi reddetmiş, oğlunu bu gürültülü işten uzaklaştırmak istemişti. Teklif üç defa reddolunmuştu. Nihayet, 1870 Temmuzunda Bismarck'ın tavsiye ve israrı üzerine Prens Léopold, bunu kabule mecbur olmuştu. Fransa hükümeti fena halde kızmıştı ve bu intihabın Fransaya karşı muhasama ilânından başka birşey telâkki edilemeyeceğini Prusyaya bildirdi.

Prusya hükümetinin ve katî idi: «Bu iş, He...
nna ait, hususî ve a...
Fransanın bu aile işi...
yoktur». Fransa kab...
sulh taraftarı idi. Faka...
Hariciye Nazırının ge...
ğıştırdı, yeni Hariciye...
mont, dehşetli bir Pr...
Sandalyesine oturur c...
yolda beyanatta bul...
hânedanının, Charles...
rilmesi, Avrupanın d...
tehlikeye koyacaktır...
meden, asla korkmac...
geçmelidir.» ve derh...
Kral Guillaume'a bi...
sin bu işten vazgeçim...
ni istedi. Prusya Kr...
Fransaya ait olmadı...
rak bildirmişti. Farns...
Benedetti, Ems'e, Kra...
na giderek iddiayı te...
fena neticeler verece...
minat bile istedi. Diğ...
marck, Erkânı Harbi...
Harbiye Nazırıyle u...
yordu. Biraz sonra Bi...
mealde bir yazı ven...
Hazretleri, Fransa se...
detmiş, görüşülecek...
bildirmiştir.»

Fransa hükümeti, ...
ketini tahkir telâkki...
sine müracaat etti,
Léopold'ün namzetli...
leri çıkmıştı. Thiers;
opold çekildi; artık...
dedi ise de dinleter...
si de diğer taraf gik...
başlamıştı: 19 Tem...
Prusyaya harp ilân...
şal Bazaine'in Seda...
bozulması üzerine

Prusya hükûmetinin verdiği cevap kısa ve katî idi: «Bu iş, Hohenzollern hânedarına ait, hususî ve ailevî bir meseledir. Fransa'nın bu aile işine karışmaya hakkı yoktur». Fransa kabinesinin ekseriyeti sulh taraftarı idi. Fakat kabineye yeni bir Hariciye Nazırının getirilmesi vaziyeti değiştirdi, yeni Hariciye Nazır Duc de Gramont, dehşetli bir Prusya düşmanı idi. Sandalyesine oturur oturmaz, Mecliste şu yolda beyanatta bulundu: «Hohenzollern hânedarının, Charles Quint tahtına getirilmesi, Avrupa'nın düvelî müvazenesini tehlikeye koyacaktır. Fransa tereddüt etmeden, asla korkmadan bu işin önüne geçmelidir.» ve derhal, Ems'de bulunan Kral Guillaume'a bir nota vererek Prens bu işten vazgeçmesine delâlet elmesini istedi. Prusya Kralı, «Bu meselenin Fransaya ait olmadığını» ikinci defa olarak bildirmişti. Fransa'nın Almanya sefiri Benedetti, Ems'e, Kral Guillaume'un yanına giderek iddiayı tekrarladı ve vaziyetin fena neticeler vereceğini söyledi, hattâ teminat bile istedi. Diğer taraftan Prens Bismarck, Erkân Harbiye Reisi Moltke ve Harbiye Nazırıyla uzun uzadıya görüşüyordu. Biraz sonra Bismarck gazetelere şu mealde bir yazı vermişti: «Kral Guillaume Hazretleri, Fransa sefirinin ziyaretini reddetmiş, görüşülecek birşey kalmadığını bildirmiştir.»

Fransa hükûmeti, Almanyanın bu hareketini tahkir telâkki ederek Millet Meclisine müracaat etti, işte bu sıralarda da Léopold'ün namzetlikten çekildiği rivayetleri çıkmıştı. Thiers; «mademki Prens Léopold çekildi; artık mesele kalmamıştır» dedi ise de dinlemedi; Ollivier kabinesi de diğer taraf gibi ateşler püskürmeye başlamıştı: 19 Temmuz 1870 de Fransa, Prusyaya harp ilân etti. Meteg'de Marsal Bazaine'in Sedan'da Napoleon III ün bozulması üzerine harbin Fransa aley-

hinde neticelenerek Alsace - Lorraine'in Almanlara geçtiği malûmdur.

İşte bu sıralarda günün en mühim meselesi Fransız - Alman harbi olduğu için bütün gazeteler bu hâdiseye sahifeler dolusu yazılar tahsis ediyorlardı.

İstanbul matbuatı arasında Ali Efendi'nin çıkardığı bir (Basiret) gazetesi vardı. O zamanlar Basiret, devrin en ileri gelen bir gazetesi idi, burada başmuharrir olarak Suphi Paşazade Âyetullah Bey (1) ile muharrirlerden Polonyalı mühtedi Ferik Mustafa Celâleddin Paşa (2), Mösyö Hayreddin diye tanılan yine Polonyalı Karski ve Adliye Mektupçuluğunda bulunan Hâlet Bey gibi kıymetli yazıcılar vardı. İki büyük devlet arasında devam eden bu harbe dair iki membadan, Fransız ve Alman membalardan haber geliyordu. Haberler çok zıddı, meselâ Fransız gazete ve telgrafları Napoleon'un (Askerime İmparator Wilhelm'in sarayında çorba içireceğim) sözlerini yazarken Alman haberleri: «X... muharebesinde şu kadar telefatsız, şu kadar mecrhumuz vardır, galebe bizim tarafatdır» gibi basit idi.

Uzun müzakerelerden sonra Basiret, Reuter Ajansına altı aylığı yetmiş beş İngiliz lirasına abone olarak Alman menabihine müracaati münasip görmüştü. Basiret, günü gününe halkı harpten haberdar ediyordu, sürümü artmış, gündelik tirajı on bine çıkmıştı, o zaman bu gazete kırk paraya satılırdı. Tiraj çoğaldığı için matbaa Vezir Hanından, Asmaaltındaki Papazyan Matbaasına nakledilmişti.

* * *

(1) Âyetullah Bey, Bükreş sefiri Bay Hamdullah Supdi'nin ağabeyisidir. Yeni Osmanlı cemiyetini kuranlardandır.

(2) Celâleddin Paşa ise Türkçülüğe büyük hizmetleri olan *Les Turcs Anciens et modernes* ismiyle kıymetli bir eser yazan Constantin Borceski'dir. Karadağ muharebesinde şehit olmuştur.

Harp biteli bir sene olmuştu; Basiret'e Mihhat Efendi de muharrir olarak iltihak etmişti. Bir gün matbaaya sefaret kavaslarından biri gelerek Basiret imtiyaz sahibi Ali Efendiyi sormuş, bir meseleden dolayı kendisinin Büyükdere'deki Almanya sefarethanesine teşrifini sefir namına rica etmişti.

Almanca mütercimi Tefvik'i yanına alarak sefarethaneye giden Ali Efendi sefaret baştercümanı bulunan Baron Testa (3) vasıtasıyla sefirle bir saat kadar görüşmüştü. Sefir, Prens Bismarck'tan bir mektup aldığını, harp esnasında Türk matbuatının gösterdiği bitarafılık ve ciddiyetten dolayı Prens'in bütün Alman milleti namına teşekkür ettiğini, bizzat görüşmek üzere Ali Efendiyi Berline davet ettiğini bildirdi. O zaman sadaret mevkiinde Âli Paşa bulunuyordu. Basiret sahibi imtiyazı, Sadrâzamdan müsaade almış, harcırah olmak üzere de beş yüz lirayı kesesine koyduktan sonra tekrar sefiri görmüştü.

Almanya Başvekili, Âli Efendiye zatî ve iki maiyeti için birinci mevki vapur ve tren bileti gönderdiği gibi ayrıca yol masrafı karşılığı on bin marklık bir de çek yollamıştı. Ali Efendi yanına gazete mütercimlerinden Sarafim Efendiyi alarak bir Nemçe vapuruyla Varna'ya, oradan da Tuna vapuru ile Tamışvar'a, Budin'e (Budapeşte), Viyana'ya; nihayet trenle Berlin'e varmıştı. Prens Bismarck bu Türk gazetçisini fevkalâde bir surette ve gayet hoş bir çehre ile kabul etmiş, (Türk gibi doğru, sözünü işitirdim, siz gazetinizle, asıl Türk milleti de bitarafâne ve ciddi hareket ile bunu isbat etmiş oldunuz, milletim namına tekrar teşekkür e-

(3) Baron Testa, Düyunu Umumiye Alman dâyinler vekilliğinde bulunan bu zat ta Türk eserlerine dair büyük bir Bibliyografî ile muahedeler hakkında değerli eserler yazan, iyi türkçe bilen bir müstefrikidir.

238

derim, gazetenizi harbin başından beri tercüme ettirip takip eyledim, ciddiyetle ze hayranım, birkaç gün benim misafirimsiniz, geziniz, bir arzunuz varsa bildiriniz) demiştir. Berline bir müddet kalmış Ali Efendi, fabrikaları, sanat yerlerini müzeleri gezmişti.

Alman fabrikalarının en iyi matbaa vazısını yaptığını bildiği için burada ilke bir matbaa makinesi almayı kurmuştu. Aldanmamak, biraz da ucuz alabilmesi için Bismarck'a veda ederken: Ağusbürg'ü gideceğini, bir makine satın almayı karar verdiğini söyledi, ve kabilsen bir tavsiyename verilmesini rica etti.

Bismarck, bu teklifi memnuniyetle kabul etmiş, biraz sonra da tavsiye mektubunu otele göndermişti. Ali Efendi, Ağusbürg'da fabrikaları dolaştı, beğendiği bir makine için fabrikatöre şöyle bir pazarlık yapmak istemişti: Yekûnu bin üç yüz liraya varan makine ve levazımı bedelinin yarısını şimdi verecek, diğer yarısını malın gümrüğe tesliminde ödeyecekti. Fabrikatör güldü: (Sizin hiç bir borcunuz yoktur, bütün masraf Prens Bismarck'ın hesabına geçmiştir. Çünkü öyle emir aldım) dedi. Bu sıralarda zavallı Ali Efendi tifoya tutulmuştu. Birkaç gün fabrikatörün evinde gayet şefakatle tedavi edildikten sonra bir hastahaneye kaldırılmıştı. Yirmi gün kadar burada yatıp iyileşen Basiretçi Ali Efendi memleketine döndükten sonra yeni makinesinin başında çalışmaya başlamıştı.

Karakuş hükümleri

Karakuş her sene bir çok sadaka dağıtmayı âdet edinmiş. Bir sene, sadakasını dağıtıp bitirdikten sonra, bir gün bir fakir kadın gelip kocasının öldüğünden, gömülmesi için lâzım gelen kefeni almaya parası olmadığından bahsederek sadaka istemiş. Karakuş ise, bu isteğe karşı, o sene sadakasının tamam olduğunu haber vererek: «İnşallah gelecek sene gel de sana bir kefen veririm!» demiş.

TDV/İSAM

Kütüphanesi Arşivi

No 2E.2637